

MYTHS, BIASES AND STEREOTYPES OVER THE AUTISM

Beatrice Manu, Assoc. Prof., PhD, Simona Marica, Assist. Prof., PhD, Loredana Bănica, Assistant, PhD Student, "Spiru Haret" University of Bucharest

Abstract: In recent years , the incidence of autism spectrum disorders has increased alarmingly , recent epidemiological studies showing that 1 in 88 children suffer from a form of autism.

Lack of information makes the issue of autism to be represented in the collective mind through a series of myths and stereotypes. These ' images ' are emotionally charged for prejudices and discriminatory attitudes.

This study aims to reveal these phenomena in contemporary Romanian society.

Keywords: autism, myths, stereotypes, biases, discrimination

Cadrul teoretic al problemei abordate

Autismul constituie tipul de dizabilitate intelectuală și de comunicare cu cea mai mare creștere a ratei incidenței, în ultimele decenii, în toată lumea. Deși datele referitoare la incidență și prevalență diferă în funcție de setul de criterii utilizate, vorbindu-se chiar despre supradiagnosticare, totuși cifrele sunt grăitoare: dacă în 1970 se înregistrau la nivel mondial 2,5 persoane cu autism la 10.000 de persoane, în prezent incidența este de 1 la 170^a.

Centrul pentru Controlul și Prevenirea Bolilor (SUA) estimează într-un raport recent că 1 din 110 de copii de 8 ani ar avea o formă de autism^b.

Deși în România nu există încă date de epidemiologie, specialiștii trag un semnal de alarmă în baza evidențelor empirice. Prof.univ.dr. Iuliana Dobrescu^c arăta că „dacă în anii 80 – 90, în clinica noastră (Spitalul *Al. Obregia*, s.n.) se internau într-un an 20 – 25 de copii cu această simptomatologie, astăzi evaluăm 10 – 15 cazuri noi pe săptămână”.

Trebuie amintit și faptul că noua sintagmă utilizată în DSM V^d, este de *Tulburări din spectrul autismului*, sintagmă ce înlocuiește *tulburările pervazive de dezvoltare* și reflectă consensul specialiștilor în privința faptului că tulburări anterior separate (autismul, sindromul Asperger, sindromul Rhett, PDD – Nos) constituie o singură entitate diagnostică, acoperind mai multe nivele de severitate și o mare variabilitate comportamentală.

Tulburările din spectrul autismului au în comun:

- *deficitul de comunicare* – astfel, limbajul nu apare la vârsta obișnuită și această absență a limbajului nu se însoțește de nici o încercare de comunicare gestuală sau mimică^e; când apare, limbajul are o serie de particularități: ecolalie imediată sau întârziată, prozodie monotonă, sintaxă săracă, neînțelegerea sensului figurat al cuvintelor etc.;

^a Dobrescu, Iuliana (2010) – *Manual de Psihiatrie a Copilului și adolescentului*, Editura Infomedica, București

^b Frombonne, E., (2013) in Tremblan, R.E., Boinin, M., Peters, R deV (eds) – *Encyclopedia of Early Childhood, Development* (on-line) – http://www.child-encyclopedia.com/documents/Frombonne_AMGxp1.pdf

^c Dobrescu, Iuliana (2010) – *Manual de Psihiatrie a Copilului și adolescentului*, Editura Infomedica, București

^d American Psychiatric Association (2013), *DSM V*, Washington DC

^e Marcelli, D., (2003), *Tratat de psihopatologie a copilului*, Editura Fundației Generația, București

- *deficitul de interacțiune socială* – refuzul contactului vizual, absența expresiei faciale și a schimbării mimicii. Copilul autist nu caută să intre în contact, să atragă atenția, să acroșeze privirea, nu-i imită pe ceilalți. Pointing-ul (arătarea cu degetul) este absent, neexistând interesul de a împărtăși cu ceilalți cele observate. Lipsa *atenției conjugate*^f;
- *deficitul imaginativ* – incapacitatea de a dezvolta joc simbolic (*ca și cum*), manipulare inadecvată a jucăriilor, interese restrânse și stereotipe, ritualuri.

Data fiind creșterea enormă a numărului de cazuri din ultimii ani, probabil fiecare dintre noi cunoaște sau va ajunge să cunoască cel puțin un astfel de copil. El ne va fi rudă, vecin, coleg de clasă al copilului nostru.

Conștiința comună este rămasă însă, mult în urma realității. Felul în care ne vom raporta la acești copii (apoi adolescenți și adulți cu TSA) este tributar modului în care îi percepem, a felului în care le înțelegem (sau nu le înțelegem) condiția.

Știm că stereotipurile sunt concepții rigide cu referire la o anume problematică, un segment al socialui. Sunt folositoare în măsura în care ne permit o evaluare rapidă a mediului, dar păcătuiesc prin simplificarea nepermisă a realității. O definiție acceptată de majoritatea autorilor este aceea care prezintă stereotipurile ca un ansamblu de convingeri împărtășite vizavi de caracteristicile personale, de trăsăturile de personalitate dar și de comportament, specifice unui grup de persoane^g.

Cel mai mare pericol pe care stereotipurile îl reprezintă este acela că ne vor împiedica să cunoaștem individul din fața noastră, cu ceea ce are el unic și autentic și-l vom privi doar ca pe un exponent al unei categorii.

Fiind generalizări pripite, care nu permit accesul spre înțelegerea complexității celuilalt, multe dintre stereotipurile noastre vor conduce la prejudecăți și discriminare. Fenomenul numit *prejudecată* implică respingerea “celuilalt”, considerat ca membru al unui grup față de care se manifestă sentimente negative^h.

Prejudecățile se situează la nivelul judecăților cognitive și al reacțiilor afective. Când trecem în domeniul actelor, vorbim despre **discriminare**.

Literatura de specialitate face unele referințe la dificultățile sociale pe care copiii și adolescenții cu TSA le întâmpină, în condițiile în care sunt înscrși în învățământul de masăⁱ.

Studiile indică faptul că elevii cu TSA au șanse mai mari să fie excluși din școli comparativ cu elevii cu cerințe educative speciale^j; elevii cu TSA au șanse mici să fie acceptați, experimentează frecvent atitudini și comportamente de bullying și nu se bucură de suportul social al colegilor^k, ceea ce susține concluziile studiilor privitoare la respingerea socială a persoanelor/copiilor cu TSA^l.

^f Exkorn, Karen Siff, (2010)– *Să înțelegem autismul*, Editura Aramis, București

^g Cernat, V., (2005), *Psihologia stereotipurilor*, Ed. Polirom, Iași

^h Bourhis, R.Y., Leyens, J., F. (coord.) (2007), *Stereotipuri, discriminare și i relații intergrupuri*, Ed. Polirom, Iași.

ⁱ Dybvik, A.C. (2004). *Autism and the inclusion mandate*. Education Next, 4, 42-49

¹⁰ Barnard, J., Prior, D., Potter, A. (2000). *Autism and inclusion: Is it working?*, London: National Autistic Society

¹¹ Symes, W., Humphrey, N. (2010). *Peer-group indicators of social inclusion among pupils with ASD in mainstream secondary school*, School Psychology International, 31 (5), 478-494

¹² Chamberlain, B. et al. (2007), *Involvement or isolation? The social network of children with autism in regular classrooms*, Journal of Autism and Developmental Disorders, 37, 230-242

Toate aceste elemente care modelează relațiile sociale ale copiilor cu TSA în microgrupul educațional se pot extrapola, cu ușurință, la nivel social general. Comportamentele de respingere, bullying, discriminare au la bază tocmai stereotipurile și prejudecățile legate de TSA. În lipsa unei psihoeucații corecte, aceste elemente sociale au efecte deformatoare și afectează direct calitatea vieții persoanelor cu TSA și a familiei acestora.

Aspecte metodologice

Luând în considerare cele prezentate mai sus, studiul de față își propune să identifice patternurile de opinie privind autismul, comportamentul persoanelor cu autism, gradul în care acestea sunt acceptate de societate, precum și impactul variabilelor socio-demografice asupra pattern-urilor mai sus menționate.

Proiectul de cercetare este de tip explorator, ca prim stadiu a unei cercetări reprezentative ulterioare, urmărind dezvoltarea cunoașterii problematicei autismului într-un context social în care datele de epidemiologie nu se cunosc, dar observația empirică arată că este vorba despre un fenomen cu o creștere alarmantă. În lipsa programelor de educare cu privire la această veritabilă „epidemie” de autism, temerea noastră privește posibilitatea ca stereotipurile să ducă la prejudecăți și comportamente discriminatorii față de copiii, adolescenții și adulții cu autism din România.

Din punct de vedere metodologic, scopul acestei cercetări a fost acela de a extinde elementele teoretice exprimate în lucrare – generalizare analitică – și nu neapărat acela de a enumera frecvențe, de a realiza generalizări statistice ale problematicei autismului, sui generis. De altfel, spre deosebire de analiza statistică, există puține formule fixe sau demersuri prestabilite; cercetarea de față și-a propus să prezinte și să interpreteze o cantitate suficientă de informații, capabilă să susțină cadrul teoretic exprimat inițial.

Având în vedere domeniul supus analizei cât și scopul urmărit au fost delimitate următoarele **obiective de cercetare**:

- Identificarea patternurilor de percepție socială cu privire la tulburările de spectru autist, din punct de vedere al cauzelor și manifestărilor lor;
- Înțelegerea modului în care variabilele *gen, vârstă, nivel de educație* influențează asupra formării acestor patternuri perceptiv;
- Identificarea modurilor în care aceste stereotipuri ghidează comportamentul indivizilor față de persoanele care prezintă tulburări din spectrul autismului;

Metode și tehnici folosite în cercetare

a. Interviu

În cercetarea de față, interviul apare sub forma unor conversații ghidate (nu sub forma unor întrebări structurate); a fost urmată o linie de investigație coerentă, dar fluxul propriu-zis al întrebărilor s-a caracterizat mai degrabă prin flexibilitate decât prin rigiditate, astfel încât

discuția a luat deseori forma unei conversații în cursul căreia ne-am manifestat intenția de a înțelege punctul de vedere al celuilalt. Desigur, acest aspect al conversației nu a presupus faptul că ne-am exprimat păreri personale care, considerate păreri autorizate, ar fi perturbat, cu siguranță, exprimarea pozițiilor persoanelor intervievate.

Interviurile ce stau la baza acestei cercetări au o natură deschisă, temele de discuție vizează atât desfășurarea evenimentelor cât și părerile, atitudinile respondenților în această privință. În unele situații, le cerem subiecților să ofere interpretări personale, iar opiniile exprimate sunt folosite ca bază, alături de celelalte surse de informare, pentru continuarea cercetării. În cursul discuției, s-a recurs la o gamă mai largă de teme și moduri de abordare și s-a dorit ca subiecții să se centreze pe propriile experiențe tocmai datorită faptului că scopul este acela de a accede la universul gândirii și la reprezentările proprii celor intervieuți.

Disponând de libertatea de a formula întrebările, de a determina succesiunea acestora și de a pune întrebări suplimentare atunci când situația a impus-o, în ghidul de interviu au fost fixate probleme abordate în convorbirea focalizată pe experiența subiectivă a implicării în situația analizată.

Concret, anterior realizării chestionarului și necesar pentru realizarea acestui demers, am realizat interviuri cu două categorii de subiecți:

- Cei care sunt părinți ai copiilor ori adolescenților cu autism – interesându-ne, în acest caz, dacă au simțit că există prejudecăți în ceea ce-i privește pe copiii lor și în ce măsură acestea îi afectează (din punctul de vedere al accesului la învățământul de masă, al felului în care sunt priviți în locurile publice etc.)
- Subiecți care nu cunosc persoane cu autism, dar care au o reprezentare asupra problematicei expuse grație mass- media, filmelor artistice etc.

b. Ancheta pe bază de chestionar

În studiul de față, chestionarul vizează cu precădere nivelul conștiinței, adresându-se capacității subiectului de autoevaluare și autorefecție, stimulii având un grad ridicat de transparență în raport cu scopul pe care îl urmăresc, fără a solicita capacitatea proiectivă a conținuturilor inconștiente la care apelează unele teste psihologice.

Chiar și în condițiile în care nu sunt pretenții de reprezentativitate, s-a apreciat faptul că validitatea tehnicii de anchetă prin chestionar depinde în mare măsură de anumiți factori precum claritatea formulării întrebărilor sau frazarea lor.

Dacă aceste aspecte pot fi gestionate astfel încât erorile pe care le-ar putea genera să fie cât mai mici, alte limitări pe care le impune tehnica anchetei pe bază de chestionar sunt mai dificil de depășit. De pildă, oamenii pot fi destul de rezervați în a recunoaște lucruri stânjenitoare sau indezirabile despre ei înșiși. Alții pot spune ceea ce cred ca trebuie spus despre un anumit subiect (ceea ce consideră ei că este *politically correct*). Astfel că, rezultatele unui studiu care vizează asemenea informații pot fi mult supraestimate.

Chestionarul a cuprins o secțiune de date factuale (vârstă, gen, nivel de educație) și 6 itemi referitori la înțelegerea conceptului de *autism*, a cauzelor și manifestărilor sale, opiniilor privind posibilitatea includerii acestor copii în învățământul de masă și a felului în care opinia publică se raportează la șansele lor de integrare viitoare pe piața muncii și în societate, în genere. Ultimul item al chestionarului este, în fapt, o scală a distanței sociale, dându-ne

posibilitatea de a cuantifica într-o oarecare măsură efectele prejudecăților asupra comportamentului indivizilor.

Analiza rezultatelor cercetării

Cercetarea s-a derulat în lunile mai – octombrie 2014 pe un lot de 115 subiecți, cu vârsta între 18 și 75 de ani, selecționați aleator. Toți participanții la studiu sunt rezidenți în mediul urban.

Distribuția subiecților din punctul de vedere al variabilelor urmărite reiese din analiza rezultatelor primilor 3 itemi ai chestionarului (referitori la vârstă, gen, nivel de educație).

Din punct de vedere al vârstei lotul a cuprins:

- 12 persoane sub 20 de ani
- 23 persoane între 20 – 35 de ani
- 55 persoane între 36 – 50 de ani
- 25 persoane peste 50 de ani

Distribuția pe genuri a lotului este următoarea:

- 64 F
- 51 M

Din punctul de vedere al nivelului educational atins lotul cuprinde:

- 7 persoane care au absolvit 8 clase
- 12 persoane care au absolvit 10 clase
- 40 persoane au studii medii
- 43 persoane au studii universitare
- 13 persoane au studii masterale si postmasterale (doctorat).

Corelațiile făcute între aceste variabile și problematica vizată de ceilalți itemi ai chestionarului sunt următoarele:

- Segmentul de vârstă cel mai afectat de prejudecăți este acela al subiecților de peste 50 ani, iar cei mai neafectați de prejudecăți sunt tinerii (sub 20 de ani, până în 35 de ani) – lucru perfect explicabil prin rigidizarea concepțiilor noastre sub imperiul vârstei dar și prin faptul că *epidemia* de autism, cât mai ales campaniile de presă pe acest subiect sunt chestiuni relativ noi în societatea românească. De asemenea, tinerii, sunt obișnuiți să culeagă informații din mediul virtual, unde informația este actuală și accesibilă, ceea ce generațiile mai în vârstă nu obișnuiesc să facă;
- din punct de vedere al distribuției pe genuri nu am remarcat diferențe semnificative între bărbați și femei din punctul de vedere al înțelegerii și raportării lor la problematica autismului;
- din punct de vedere al nivelului de educație, subiecții cu studii universitare și postuniversitare (masterat, doctorat) sunt mai puțin afectați de prejudecăți, ei dovedind și un nivel mai bun al cunoașterii acestei condiții patologice;
- o dovadă în plus pentru cele anterior afirmate o constituie și prelucrarea itemului 4: *Autism* este un alt termen pentru.. la care subiecții cu studii universitare și postuniversitare nu aleg variantele oferite de noi (*handicap mental, retard* sau *schizofrenie*) și oferă definiții destul de corecte, chiar dacă nu de manual, arătând că sunt apti să surprindă esența fenomenului

(exemplu – *tulburare a interacțiunii, comunicării și comportamentului, o altfel de percepție a lumii și celorlalți, un alt mod de a fi în lume* etc).

- între subiecții cu studii medii și cei cu 10 clase – răspunsurile sunt relativ egal împărțite între termenii de *handicap mental* sau *retard* ca sinonime autismului iar cei de segmentul cu mai puțin de 8 clase preferă sintagma *handicap mental*.

Itemul 5 al chestionarului a vizat cunoașterea cauzelor autismului în rândul opiniei publice, oferindu-se ca posibilități de răspuns *factorii genetici, educația, răceala afectivă a părinților (în special a mamei)* + varianta de nonrăspuns.

Rățiunea introducerii în chestionar a acestui item a fost aceea că prejudecățile sunt, în genere, mai puternice în cazul în care indivizii consideră că factorii cauzali incriminați sunt cei educaționali ori carențele afective, evident o atare percepție atrăgând blamul opiniei publice asupra părinților.

Prelucarea rezultatelor acestui item a arătat că 80% dintre subiecți consideră factorii genetici ca fiind implicați în etiologia autismului, 10% dintre ei consideră educația ca având un rol, iar restul de 10% sunt nonrăspunsuri.

Cel de al șaselea item al chestionarului vizează cele mai frecvent invocate mituri despre autism, de existența cărora părinții copiilor cu autism intervievați ne-au avertizat.

Astfel, varianta „copiii/adulții cu autism traiesc într-o lume a lor” a înregistrat frecvența cea mai mare a răspunsurilor printre cei anchetați, adică 72%.

La mare distanță, cu o frecvență de 17% a fost aleasă varianta: „copiii/adulții cu autism sunt reci din punct de vedere emoțional”.

În fine, varianta „copiii/adulții cu autism nu-și doresc contactul cu ceilalți” a fost aleasă de 13% dintre subiecți.

La acest item din chestionar nimeni nu a ales varianta „copiii/adulții cu autism sunt violenti”, ceea ce demonstrează că, din fericire, acești copii, chiar dacă etichetați ca având retard sau handicap mental (așa cum ne arată prelucrarea itemului 4), nu sunt considerați a fi periculoși pentru ceilalți.

Itemul 7 al instrumentului nostru a vizat soluțiile educaționale pe care respondenții le văd ca fiind adecvate pentru copiii/adulții cu autism, adică: instituționalizare, școli speciale sau integrarea în învățământul de masă.

Varianta majoritară de răspuns aleasă a fost cea referitoare la școlile speciale (60%), iar 34% au considerat că ei ar trebui integrați în învățământul de masă. Acest procent este îmbucurător, dar – așa cum ne-am exprimat și mai sus – nu știm dacă oamenii nu aleg și din complezență anumite variante, care li se par socialmente dezirabile.

Doar un procent de 4,4% au ales varianta instituționalizării, iar 1, 6% au ales varianta de non-răspuns.

Itemul 8 a pus problema adulților cu autism și a rolului lor în societate. Frecvențele înregistrate au fost următoarele:

- 15% au fost de părere că „adulții cu autism nu au nici un rost în societate, nu pot munci”. Aceste răspunsuri au fost date de subiecți cu vârsta de peste 50 de ani și nivel de școlarizare inferior;
- 40% dintre respondenți au ales varianta „pot face unele munci ușoare, având nevoie de îndrumare constantă”;

- 32% au considerat că adulții cu autism „sunt înzestrați cu aptitudini speciale și pot performa în unele domenii”. Varianta aceasta a fost aleasă mai ales de către subiecții cu studii universitare și postuniversitare, care par a deține un soi de stereotip pozitiv în ceea ce privește autismul;
- 8% - nu știu/nu răspund.

Ultimul item al chestionarului este, în fapt, o scală a distanței sociale în 5 trepte. Astfel, subiecții sunt puși să aleagă dintre următoarele variante, presupunând că au/ar avea un copil de vârstă școlară:

- a. Copilul lor să fie coleg de bancă al unui copil cu autism
 - b. Copilul lor să fie coleg de clasă al unui copil cu autism
 - c. Copilul lor să fie coleg de școală cu un copil cu autism
 - d. Să nu fie nici un copil cu autism în școala în care învață copilul lor
 - e. Nu știu/nu răspund
- Varianta *a* a fost aleasă de 16% dintre respondenți, acest tip de atitudine tolerantă fiind întâlnită la segmentul de vârstă de până în 30 de ani, iar din punctul de vedere al studiilor, la respondenții cu studii universitare, masterale și doctorale.
 - Varianta *b* a fost aleasă de majoritatea subiecților din lotul nostru, respectiv 58%, mai ales cei cu studii liceale și universitare.
 - Varianta *c* a fost preferată de 12% dintre respondenți
 - 1,6% au ales varianta de răspuns *d*
 - Surprinzător aici a fost procentul de 12,4% de nonrăspuns, pe care îl putem interpreta ca încercarea de a disimula existența unei puternice prejudecăți sau ca incapacitatea de a se situa, în plan imaginar, într-o situație de relaționare de orice fel cu o persoană cu TSA.

Concluzii și recomandări

Așa cum a reieșit din prelucrarea datelor chestionarului aplicat, putem trage următoarele concluzii:

- Cel mai afectate de prejudecăți sunt persoanele de peste 50 de ani, iar segmentul de populație cel mai puțin afectat de prejudecăți este cel de până în 30 de ani;
- Cu cât este mai înalt nivelul de școlarizare atins, cu atât informația pe care indivizii o dețin despre fenomenul autismului este mai apropiată de adevăr, ceea ce face ca ei să fie mai puțin „permeabili” la mituri, stereotipii și prejudecăți;
- Cel mai puternic stereotip despre autism este cel potrivit căruia autismul este un tip de handicap mental sau de retard. În același sens, menționăm existența miturilor potrivit cărora acești copii *trăiesc într-o lume a lor și sunt reci din punct de vedere emoțional*. Evident, acest tip de reprezentare va duce și la un soi de pesimism educațional, în sensul unor scăzute șanse de recuperare și a imposibilității includerii acestor copii în învățământul de masă;
- Existența mitului conform căruia *copii/adulții cu autism sunt violenți* nu se confirmă;
- Din cercetare reiese și conturarea unui stereotip pozitiv acela că *tinerii/adulții cu autism au aptitudini speciale și pot performa în anumite domenii*.

Dacă stereotipurile ar fi doar niște imagini în mintea noastră, fără legătură cu atitudinile noastre față de anumite grupuri și cu acțiunile rezultate din ele, atunci nu ar exista pericole. Ele, însă, conduc la prejudecăți și de aici, la discriminare.

În condițiile în care printre noi va exista un grup din ce în ce mai numeros de copii/adolescenți/adulți cu autism este important să le cunoaștem și înțelegem condiția. Etichetarea înseamnă marginalizare, înțelegerea fenomenului duce la atitudini tolerante și posibilitatea reală a incluziunii în grupurile noastre (școlare, de muncă etc)

În acest context, considerăm necesară proiectarea unor ample **campanii de informare** prin mass-media, dar și a unor **politici de intervenție educațională** astfel încât fenomenul autismului să fie înțeles în ceea ce privește specificul manifestărilor sale, a posibilităților de intervenție și recuperare.

Necesară ar fi și realizarea unor **ghiduri de consiliere educațională a părinților** privind cunoașterea copiilor lor, înțelegerea nevoilor și a comportamentului lor, identificarea factorilor de risc în integrarea familială, școlară, socială, ameliorarea relației cu propriii copii, sprijinirea școlii în educația copilului.

În același sens, societatea ar beneficia de pe urma unor **planuri de intervenție** fundamentate pe: cadrul familial (relațiile dintre membrii familiei, compoziția familiei, situațiile în care membrii familiei au mai beneficiat de suportul serviciilor sociale etc.), gradul de integrare al persoanei cu TSA în comunitate (sentimentul de apartenență la grupurile sociale, evidențierea unei rețele de suport familial și comunitar, etc.), aspecte de natură emoțională (tendința de izolare, înclinația spre stări cum ar fi: teama, rușinea, furia etc.), aspecte de natură intelectuală (modul de utilizare al informațiilor pentru înțelegerea problemelor, a propriei persoane, a copiilor și a celorlalți, modalitatea de folosire a informațiilor în scopul unor decizii pentru ieșirea din criză etc.) și aspecte economice (disponibilitatea resurselor, capacitatea de a administra și a aloca banii necesari subzistenței etc.).

Analiza acestor elemente dă specialiștilor implicați în programe de intervenție posibilitatea să stabilească resursele necesare pentru remedierea situației și îndepărtarea factorilor de risc care, de cele mai multe ori, favorizează existența prejudecăților.

BIBLIOGRAFIE:

- Barnard, J., Prior, D., Potter, A. (2000). *Autism and inclusion: Is it working?*, London: National Autistic Society
- Bourhis, R.Y., Leyens, J., F. (coord.) (2007), *Stereotipuri, discriminare și i relații intergrupuri*, Editura Polirom, Iași.
- Cernat, V., (2005), *Psihologia stereotipurilor*, Editura Polirom, Iași
- Chamberlain, B. et al. (2007), *Involvement or isolation? The social network of children with autism in regular classrooms*, Journal of Autism and Developmental Disorders, 37, 230-242
- Dobrescu, Iuliana (2010) – *Manual de Psihiatrie a Copilului și adolescentului*, Editura Infomedica, București
- Dybvik, A.C. (2004). *Autism and the inclusion mandate*. Education Next, 4, 42-49

Exkorn, Karen Siff, (2010)– *Să înțelegem autismul*, Editura Aramis, București

Frombonne, E., (2013) in Tremblan, R.E., Boinin, M., Peters, R deV (eds) – *Encyclopedia of Early Childhood, Development* (on-line) – [http://www.child-encyclopedia.com/documents/Frombonne AMGxp1.pdf](http://www.child-encyclopedia.com/documents/Frombonne_AMGxp1.pdf)

Marcelli, D., (2003), *Tratat de psihopatologie a copilului*, Editura Fundației Generația, București

Symes, W., Humphrey, N. (2010). *Peer-group indicators of social inclusion among pupils with ASD in mainstream secondary school*, *School Psychology International*, 31 (5), 478-494

*** American Psychiatric Association (2013), *DSM V*, Washington DC